



תמונה היסטורית זו שלח חיים ארלוזורוב לאמו, בשיא פרעות מאי 1921, היא מראה את ארלוזורוב בן ה-22, שבועות מעטים אחרי שבא לראשונה לארץ. כשהוא מגודל זקן בגלל חוסר זמן כדי להתגלה, שעה שלחם בעמדות ההגנה שעל גבול יפו—תל-אביב.

אחת, שחודה מכחן נגד האומה העברית — מלאכה שהוא ממשיך לעסוק בה, בהצלחה גוברת והולכת, עד היום.

כדורציה מזרחית נגד המערב

כשננעק הקונגרס, נשאר ארלוזורוב עומד בשתי רגליו על גשר הפיקוד, כשמעליו מתנוססת חוכמתו לשילוב עברייני. בידיו התרכזו שורה של תפקידים, שהפכו למעשה שליט יחיד במדיניות הציונית בירושלים, ובעל השפעה רבה גם בהנהלה הציונית בלונדון, שם נשאר ויצמן שליט מאחורי הקלעים.

יפויה הכוח בשטח הערבי ניתן לו בצורת החלטה שתבעה מן ההנהלה לאחוז באמצעים נמרצים בשטח הכלכלי, החברתי והפוליטי — כדי להביא לידי יחסי-שלום והתקרבות בין היהודים והערבים בארץ-ישראל, על בסיס העקרונות הקובעים. ששני העמים לא ישתררו זה על זה, ויהיה כוחו המספרי של כל עם ועם מה שיהיה.

ארלוזורוב החל מדבר עתה כשליט. אלמלא (החלטה זו) לא היתה קמה ההנהלה הנוכחית? אמר לעתונאים. היתה זאת הודעה לז'בוטינסקי, לאוסישקין וגם לחבריו במפא"י עצמה כי מעתה תעלה הפעולה בשטח הערבי על מסלול חדש.

אולם ראש-הממשלה החדש של המדינה בדרך לא היה קנאי צר. הוא ראה חובה לעצמו לפעול בכל החזיתות. לכן הקדיש מרץ רב לטיפול בנציב העליון החדש — הגנרל ארתור ווקס, אותו הפך בהדרגה לאוהד מושבע של הישוב. אך אסילו כשניסה לרתום את האימפריאליזם הבריטי זמנית לעגלת האומה העברית, הוכיחו גימוקיו עד כמה הרחיק ראות לתוך העתיד. כך אמר לדוקטור בפברואר 1932, 25 שנה לפני ועידת באנדונג ועלית גמאל עבד אל-נאצר:

אם לא יחול שינוי (במדיניות תב"ייתית), עלולה ארץ-ישראל להיות לחוליה שבשרשרת המדינות הלבאנטיניות, שתמוננה בהמשך התפתחות למשך פריציה בעלת אוריינטציה אסיאתית ונוגדת למערב... אם אין לנועו התפתחות כזאת בעיראק, אפשר ואפשר למנעה בארץ-ישראל, בתנאי שיעודדו ישוב יהודי חזק...

חוקם השתכנע במידה רבה, חבריו של ארלוזורוב, שראו את כל העתיד דרך חלום שיתוף-הפעולה עם האנגלים, היו מרוצים... עברו חודשים מעטים (אחרי כניסת ארלוזורוב לתפקיד) וכל האסמסופירה הפוליטית בירושלים נשתנתה... העיד בן-גוריון. אולם ארלוזורוב לא היה מרוצה. הוא הבין את אשר לא הבינו חבריו: כי קצב ההתפתחות הוא הקובע. מכיון שהבין — בניגוד לכל האחרים — כי גם האומה הערבית מתפתחת במהירות לקראת גיבוש לאומי, רצה להבטיח שהאומה העברית תתפתח בקצב מהיר יותר, כדי שתוכל לבצר בעוד מועד את עמדתה במרחב ולהגיע, בהסתמך עליה, להסכם של קבע עם האומה הערבית המתגבשת.

בבהירות מפליאה הביע את חששותיו במכתב לוויצמן, בנובמבר 1932: "יחסי הכוחות בין שתי האומות הנאבקות בארץ (מתבססים) על המעמד החברתי, על העמדות הכלכליות, על הציוד הטכני הנכספי או על הארגון הצבאי וכדומה. המלחמה של הגברים של כל אחת משתי האומות."

כמצביא ערב קרב, העריך את יחסי הכוחות האלה: "הערבים שוב אינם די חזקים שיכולו להרוס את מעמדם, אלא שזדענתם עוד כוחם אתם לבצע הקמת מדינה ערבית בארץ-ישראל בלי להתחשב בתביעותינו המדיניות. ואילו היהודים הם די חזקים לשמור על עמדותיהם הנוכחיות, אלא שאין כוחם מספיק כדי להבטיח את גידולו של הישוב עליי עליה והתישבות — וקיום השלום בארץ בעצם התהליך הזה."

המטרה שרצה להשיג בשלב הבא: "יחסי-כוחות (ש)ימנעו כל אפשרות של הקמת מדינה ערבית בארץ-ישראל... שהיהודים יזכו לתוספת כוח של כוח... שיהא בה כדי לחסום... את הדרך בפני השתלטות ערבית." ארלוזורוב סיקפק שבמסגרת השלטון הבריטי אפשרית התקדמות לשלב הבא הזה. הוא לא יכול היה לנחש עדיין את עלית היטלר לשלטון ואת מלחמת-העולם, שנתנו לישוב תוספת-כוח אנושית וכלכלית אדירה עוד במסגרת שלטון המנדט הבריטי.

החשש של ארלוזורוב, והרגשותו כי קיים מירוץ גורלי עם הזמן, הולידו בו או — חצי שנה לפני מותו — רעיון מהפכני. היה זה מוקש בעל כוונתם אדיר.

הפיכה מזוינת, דיקסטורה עברית

הרעיון החדש של ארלוזורוב היה פשוט בתפישתו ונועז במסקנותיו. מכיון שאין זמן לחכות לגיבוש הדרגתי, תחת השלטון הבריטי, חייב הישוב העברי לחולל בארץ מהפכה מזוינת, להקים דיקסטורה של המיעוט העברי.

כתב הוא, באותו מכתב סודי לוויצמן, בסוף 1932: "בגטיבות של עכשיו אין להנשים את הציודות ללא תקופת-מעבר שבה ישלוט המיעוט (חששן בעמוד 66)

סולק באורח אסתורי רגע לפני ההכרעה בחהשכת ליל

אינם מבינים את שיקולי המנהיג או אינם מעכלים אותם. לא היה זה שלטון המבוסס על כוח המנגנון המת, אלא על כוח האישיות החיה והמשכנעת.

חיבה לאנצ'י דאשק

מן הרגע שעמד, מגודל-זקן ועיף, מול ההמון הפרוע בגבול יפו ותל-אביב, הבין את הבעיה המרכזית שעמדה להטביע את חותמה על האומה העברית החדשה: ההתנגשות בין התנועה הלאומית העברית והתנועה הלאומית הערבית, המתחוללת באותו מרחב.

היתה זאת שאלת-יסוד לשתיקה, חשובה עד אין ערוך יותר מיחסי כל אחת מהן עם גורמי-חוק, אפילו עם גורמי-חוק השולטים זמנית במרחב. ארלוזורוב הבין כי היחסים בין שתי תנועות הלאומיות, המתחוללות באותו מרחב, מוכרחים לקבל צורה של מלחמת-אחים ללא סוף ותכלית, או צורה של הסכם ביניהן. הוא בחר בהסכם.

אולם גדולתו של ארלוזורוב היתה בזאת שהבין גם את הצד השני של המצב: כי תנועתו, תנועת העבודה והתנועה הציונית כולה, אינה די מבוגרת כדי לעכל את הבעיה לעומקה. לכן עשה מעשה נדיר: הוא הכניס את הרעיון כולו למקרר. הוא קבע לעצמו יעוד: להגיע למנהיגות בתנועה, ורק לאחר מכן, בעומדו ליד ההגה, לכחן את התנועה בדרך הנכונה.

כך נעלמה לפתע הבעיה העברית-ערבית העמוקה ממאמרי ארלוזורוב, מנאומיו ומהופעותיו הפומביות. תחת זאת עסק בדברים שהיו מובנים לכולם: מימון ההתישבות, היחסים עם השלטון הבריטי, והארגון המשותף של פועלים יהודים וערבים (אותו שלל בשלב ההוא). בגיל 24, שנה אחרי שקיבל תואר של דוקטור בברלין, נבחר לווד הפועל הציוני. כעבור שנה, ב-1924, השתקע בארץ. כעבור שנה נוספת כבר נבחר למוזכר הכללי של הפועל הצעיר. ב-1926 שגרר במשלחת הישוב לתבר-הלאומים בגינבה. במשלחת זו ייצג את החלק הפועלי, למרות שהשתייך למפלגת-המיעוט בו. מאיר דיונוגוף ייצג את החלק האותני, והרב עזריאל סיפק את הצד האכזזי.

בביקורו זה בגינבה גילה ארלוזורוב ביומנו רעיון יסודי, שיש לו עדיין חשיבות מכרעת. היה זה זמן קצר אחרי דיכוי מרד הדרוזים בסוריה. בתאריך 12.6.1926 רשם: "הממשלה הסורית... פירסמה היום גילוי-דעת... כתב זה עורר בי מחשבות רבות... הוא חיוק הרבה את פיקוקי לגבי הפוליטיקה הסורית-צרפתית, שהתחילו לנהל אצלנו בזמן האחרון. להופיע מעל במה אחת עם הנציב הצרפתי בסוריה) באסיפה ציונית בפאריז... שבועיים אחרי ההרעשה החדשה של דמשק, שבשעתה נהרגו באחירותו של הנציב (הצרפתי) הזה תושבים, נשים וסוף — לא היה כל טעם. לעמוד בשעת מצוקה לאומית קשה בסוריה, ושלטון רדיקל מצד הצרפתים, לצד האימפריאלי — גם זה באופן גלוי — האם אין זה חמיר יקר מדי חלק החיבה לציונות?... האם נחון הוא כי הישוב העברי ישתתף ביום מן הימים בתשלום חשבונותיו של (הנציב הצרפתי בסוריה)?"

מאז ניצחה התנועה הלאומית הסורית. סוריה הנופשית הפכה למדינה האנטי-ישראלית ביותר במרחב כולו. אולם הקו הציוני שהוביל לכך ואשר ארלוזורוב ראה לפניו 32 שנה את כנותו, לא השתנה. הוא נמשך עד היום.

שליחים לאצריים ולעיראק

כמנהיג "הפועל הצעיר" ניהל ארלוזורוב את המשא-המתן לאיחוד עם אחדות העבודה וליצירת מפא"י. סרטי שיחות אלה לא פורסמו עד היום, אך ברור כי ארלוזורוב כבר להשיג לעצמו תוצאות ביטוי לתפיסתו הפוליטית הדיאלקטית.

הוא החל מעז יותר גם להפועלותו הסובייטית. ב-1929 התפרסם מאמרו "גסיון לסיכום", בו הוקיע את (ה)רבים... אשר על אף כל... האזהרות על העריכו כראוי את התנועה הערבית בארץ... גם היום ישנם עוד רבים המעלימים בין מהעבודה, שהקיבוץ הצעיר הערבי, החדור תרבות מודרנית, הולך וגדל משנה לשנה..."

מצד שני ראה כי "מבחינת כשרונם הארגוני והכנותם הצבאית, התמדתם בפעולה פוליטית או נכונותם לקרבות — אין להשוות את תושבי ארץ-ישראל הדוברים ערבית לאחד הקיבוצים הסוריים... מטעם זה הם נכונים יותר להשפעת אמצעי כפייה, הם נוטים יותר להתפוררות מפלגתית ולפשרות מתוך אדישות... המסקנה: לא בהלה ולא אדישות, כי אם שורת אמצעים לשם שילוב שתי התנועות הלאומיות:

"יצירת עתונות בשפה הערבית... דרישה לממשלת ארץ-ישראל שתבטל בבחירות לעיריות המעורבות את שיטת הבחירות הנבדלת לעדות... תמיכה פוליטית וציבורית לגבי הקיבוצים הערביים הפרוגרסיביים... יצירת מוסדות, כגון בנקים או קופות לחסכון ולהוצאות, שימשו את צרכי הפלחים או בעלי המלאכה (הערבים)... תמיכת העתונות היהודית, הנפוצה בכל העולם, בדרישות בני מצרים או ארס-נחרים להתקדמות ולחופש... שליחת קבוצה של סטודנטים... שלנו לא-לאי-אורה או למוזיאון הבריטי, כדי שיתעמקו ביצירות התרבות הערבית... עיבוד הצעה מצדנו כיצד להשיג קץ לשלטון הפקידות (הבריטי)... וכיצד להקים מוסד רפרזנטטיבי..."

אפשר להניח בהדאות שארלוזורוב דרש ממנהיגי אחדות העבודה התייבות לתכנית מעין זו, כתנאי לאיחוד. הצלחתו היתה חלקית. אמנם בן-גוריון, איש אחדות העבודה, התחיל אף הוא לברר בשנים אלה על הצורך בהסכם יהודי-ערבי, הקדיש לנושא זה חלק ניכר מנאומו בוועידת-היסוד של מפא"י, בינואר 1931. אך היתה זו הסכמה מהשפה ולתוך, כפי שנסתבר במרוצת השנים.

ארלוזורוב החליט להתספק בכך, לפי שעה. קל לנחש מה היו גימוקיו. מפלגתו, הפועל הצעיר, היתה זרה להשקפתו הפוליטית של פחות מאשר אחדות העבודה. הוא כסה אותה לתכניתו הפוליטית ככוח אשיותו, ולא מפני שאנשי הפועל הצעיר אמנם עיכלו אותה. מן הסתם העריך שכדאי לו להרחיב את מסגרת ההסכמה לתכניותיו הפוליטיות, ואפילו התאזר זאת הסכמה מן הפה אל החוק, ממפלגתו הקטנה למפלגה גדולה שתהפוך לכוח המכריע בציונות וביישוב. בהסתמך על הכוח המכריע הזה, יכול היה לקחת להגיע להגת התנועה הציונית, תוך קבלת ימינויכוו לחתך להסכם עם האומה הערבית. ההגה הופקד בידו, והוא קבל את יפוי-הכוח הרצוי — בקונגרס הציוני הי"ז, בקיץ 1931. בקונגרס הירשה ארלוזורוב לעצמו להתבטא באופן חפשי למדי:

"למה לא נמצא אף אמציל-באחד, מהמשתתפים כאן בויכוח, שיזכיר לקונגרס, כי... בעשר השנים שעברו, עלה בידנו, בפעם הראשונה בתולדות המזרח, לאחד לחסיבה אחת נוצרים ומוסלמים (נדנדו)... הנימוק שאוסישקין נתן לו ביטוי למופת... אומר כך בערך: 'כל העולם שונא אותנו. הערבים אינם קיימים כלל, או שהם שונאים אותנו...'... אין לחשוב, כפי שד'בוטינסקי עושה זאת, כי במקבילית הכוחות הפוליטיים בארץ-ישראל, פועלים שר הכוח האנגלי והכוח היהודי."

בראשיתו של מכתב הקונגרס חזר ארלוזורוב בהדאי על הגימוקים שהיו בסיו בדיונים שקדמו להקמת מפא"י ובדיונים בתוך מרכז מפא"י. מבלי לתפוא לאמת הדיסטורית אפשר להחליף את השמות של אוסישקין וז'בוטינסקי בשמו של בן-גוריון. כי מאז הגיע בן-גוריון להגה, אחרי מותו של ארלוזורוב, הצלית שוב לאחז את כל דוברי הערבית במרחב לחסיבה